

บทที่ ๑

บทนำ

การส่งเสริมการเกษตร คือ การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรกับแหล่งวิทยาการ เพื่อที่จะกระจายความรู้ใหม่ๆ และหลักการที่ดีไปสู่เกษตรกร และทำให้เกษตรกรได้นำวิทยาการแผนใหม่ไปใช้ในพื้นที่ยของตน การส่งเสริมการเกษตร เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับการเรียนการสอนและการค้นคว้าวิจัย กล่าวคือผลของการค้นคว้าวิจัยทางเกษตรกรรมจะไม่มีประโยชน์อย่างแท้จริง ถ้าไม่ได้นำมาผลเหล่านี้ไปมอบให้แก่เกษตรกรซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติ

ลักษณะของงานส่งเสริมการเกษตร งานส่งเสริมการเกษตรเป็นแบบของการศึกษานอกโรงเรียนที่รัฐหรือเอกชน ก็สามารถทำได้ เป็นการติดต่อสองทางระหว่าง สถาบันกับเกษตรกร โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเป็นผู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เรื่องที่จะส่งเสริมจะต้องเป็นความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร เกษตรกรต้องมีโอกาสเรียนรู้ด้วยการกระทำของจริง ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นจุดเริ่มต้น มีวิธีปฏิบัติงานที่ต่อเนื่องกัน เป็นการสร้างผู้นำในท้องถิ่นมีการติดตามผลงานหลังการปฏิบัติ และมีการรายงานผล เพื่อวางแผนปรับปรุงในปีต่อไป

บทบาทและหน้าที่ของนักส่งเสริมหรือพัฒนาการ

นักส่งเสริมการเกษตรเป็นนักพัฒนาคนหนึ่ง ที่จะช่วยให้เกษตรกรมีความรู้ใหม่ๆ เพื่อไปช่วยในการเพิ่มผลผลิตของเกษตรกร ดังนั้นนักส่งเสริมการเกษตรจึงมีบทบาทดังนี้

๑. เป็นผู้นำทางวิชาการ และเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หมายความว่าต้องมีความรู้และมีหูตากว้างไกล
๒. เป็นผู้ประสานงานทางวิชาการและการปฏิบัติ กล่าวคือนักส่งเสริมจะต้องประสาน เชื่อมโยงระหว่างสถาบัน(นักวิชาการ) กับเกษตรกรผู้ปฏิบัติ
๓. เป็นผู้แก้ปัญหาของชุมชน กล่าวคือนักส่งเสริมซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเกษตรกร ย่อมจะรู้ปัญหาของชุมชน เขาจะต้องร่วมมือกันแก้ปัญหาต่างๆ
๔. เป็นผู้เชื่อมโยงบุคคลและองค์การต่างๆ เข้าด้วยกัน กล่าวคือในการทำงานในท้องถิ่น นอกจากจะเชื่อมโยงระหว่างนักวิชาการกับเกษตรกรแล้วจะต้องประสานงานกับบุคคลและหน่วยงานอื่นๆ ด้วย

ลักษณะของนักส่งเสริมที่พึงประสงค์

เนื่องจากงานส่งเสริมการเกษตรเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายประเภท นักส่งเสริมการเกษตรที่ดีควรจะได้พิจารณาตัวเอง และเสริมสร้างให้มีคุณลักษณะดังนี้ไว้ด้วยคือ

๑. ต้องมีความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในสาขาวิชาของตนอย่างดี
๒. รู้หลักการถ่ายทอดความรู้ คือการฝึกอบรม การเรียน การสอน และการแนะนำต่างๆ ได้ดี ดังนั้นจึงต้องรู้ในเรื่องหลักการติดต่อสื่อสาร การใช้สื่อทัศนูปกรณ์ หลักจิตวิทยาและสังคมชนบทด้วย
๓. เป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ดี และชอบงานที่ให้บริการแก่ประชาชน
๔. เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่ม และชอบดัดแปลงแก้ไขสิ่งต่างๆ
๕. เป็นผู้ที่นำเอาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ
๖. เป็นผู้ที่กระตุ้นให้เกษตรกรรู้จักปัญหา และแก้ไขปัญหโดยตัวของเขาเอง หรือโดยการทำงานเป็นกลุ่ม

๗. เป็นผู้สื่อสารระหว่างเกษตรกรในชุมชนกับโลกภายนอก

๘. ต้องร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ กับเกษตรกรด้วยความสุจริตใจ อดทน และหนักแน่น

วิธีการส่งเสริมการเกษตร

เทคนิคและวิธีการส่งเสริมเกษตรกร มีมากมายหลายชนิด นักส่งเสริมที่ดีจะต้องเข้าใจพื้นฐานของผู้ฟัง และเลือกใช้วิธีใดวิธีหนึ่ง หรือหลายวิธีอย่างถูกต้อง ให้เหมาะกับการเรียนของผู้ฟัง วิธีการส่งเสริมพอจะแยกออกเป็นพวกใหญ่ๆ ได้ ๒ ประเภทคือ

ก. แบ่งตามลักษณะการใช้ (use) ได้แก่

๑. การติดต่อสื่อสารแบบรายบุคคล (individual Contacts) เช่น

- เจ้าหน้าที่ไปพบเกษตรกรที่บ้าน (Farm Visit)
- เกษตรกรไปพบเจ้าหน้าที่ที่สำนักงาน (office Call)
- การติดต่อระหว่างกันทางโทรศัพท์
- การติดต่อกันทางจดหมาย
- การสาธิตให้ดูผล

๒. การติดต่อสื่อสารแบบกลุ่ม (Group Contacts) เช่น

- การสาธิตวิธีทำในเรื่องต่างๆ
- การประชุมต่างๆ
- การบรรยาย
- การอบรมสัมมนา
- การประชุมอภิปราย
- การประชุมดูผลของการสาธิต
- การทัศนศึกษา
- การสอนการเรียนในโรงเรียน
- การประชุมอื่น ๆ

๓. การติดต่อสื่อสารแบบมวลชน (Mass Contacts)

- การทำป้ายประกาศ แจ้างความ
- เอกสารใบปลิว
- หนังสือเวียน
- หนังสือพิมพ์ วารสารต่าง ๆ
- ภาพโฆษณา (Posters)
- การจัดนิทรรศการ
- วิทยุกระจายเสียง
- โทรทัศน์

ข. แบ่งตามรูปร่างของอุปกรณ์ (Form) ได้แก่

๑. การติดต่อสื่อสารแบบใช้ข้อความ (written Materials) เช่น

- ป้ายประกาศ แจ้างความ
- เอกสารใบปลิว
- บทความทางหนังสือพิมพ์
- จดหมายส่วนตัว
- จดหมายเวียน

๒. การติดต่อสื่อสารแบบใช้ภาษาพูด (spoken Words) เช่น

- การประชุมสัมมนาต่างๆ
- เจ้าหน้าที่ไปพบเกษตรกรที่บ้าน
- เกษตรกรไปพบเจ้าหน้าที่
- โทรศัพท์
- วิทยุ

๓. การติดต่อสื่อสารแบบใช้โสตทัศนูปกรณ์ (Visuals) เช่น

- แผนภูมิ แผนผัง ตารางต่างๆ
- ภาพยนตร์ สไลด์ फिल्मสตริฟ เทปโทรทัศน์ ฯลฯ
- การจัดนิทรรศการ
- ภาพโฆษณา (โปสเตอร์)
- การให้ดูผลผลิต

๔. การติดต่อแบบใช้ภาษาพูดควบคู่กับโสตอุปกรณ์ เช่น

- การสาธิตวิธีทำ
- การประชุมให้ดูผลผลิต
- การประชุมต่างๆ ที่ใช้โสตอุปกรณ์ช่วย
- รายการทางโทรทัศน์ต่างๆ

หมายเหตุ การส่งเสริมเกษตร โดยวิธีใดๆ ก็ตามดังกล่าวนั้นแล้วข้างต้นนี้ ยังมีผลทางอ้อมที่จะทำให้เกษตรกรข้างเคียงได้รับประโยชน์ไปด้วย กล่าวคือ เกษตรกรข้างเคียงอาจจะยอมรับ ปฏิบัติวิทยาการแผนใหม่ ด้วยทั้งๆ ที่ตัวเองไม่ได้รับฟังจากปากของนักส่งเสริมโดยตรง แต่ทว่า เขาเหล่านั้นได้สนทนากับเพื่อนเกษตรกรด้วยกัน นักส่งเสริมเกษตรที่จะต้องเลือกใช้วิธีการส่งเสริมให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง เวลาสถานที่ อุปกรณ์ กลุ่มเป้าหมาย โดยถือหลักง่ายๆ ว่าถ้าคนฟังมีมาก แต่มีเวลาน้อย เรื่องที่จะพูดก็ยาว จงใช้วิธีการบรรยาย แต่ถ้าคนฟังมีน้อย และมีเวลามาก ควรใช้การส่งเสริมแบบกลุ่มเช่น ประชุมอภิปราย สาธิต ปฏิบัติ ฝึกในไร่ ฯลฯ ในการที่นักส่งเสริมจะเลือกใช้วิธีหนึ่งวิธีใด ขอให้นึกถึงหลักความจริงเกี่ยวกับการจำของมนุษย์ว่า

- การอ่าน เพียงครั้งเดียว มนุษย์จะจำได้ ๑๐%
- การฟัง เพียงครั้งเดียว มนุษย์จะจำได้ ๒๐%
- การเห็น เพียงครั้งเดียว มนุษย์จะจำได้ ๓๐%
- การฟังและเห็นคู่กัน มนุษย์จะจำได้ ๖๐%

หลักเกณฑ์ในการเลือกใช้วิธีส่งเสริม

ก. ศูนย์นโยบายต่างๆ ไปของราชการ เช่น ความจำเป็นรีบด่วนของเรื่องที่จะส่งเสริม ปัญหาของเกษตรกร จำนวนของเกษตรกร จำนวนของเจ้าหน้าที่ เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ในระหว่างเดือนมีนาคม เป็นระยะที่หนูออกทำลายข้าวในนาอย่างหนัก การส่งเสริมแนะนำเรื่องการปราบหนูนา อาจจะขอให้ระดมกำลังกันทำอย่างรวดเร็ว โดยใช้การประชุม สาธิต การแถลงข่าวทางน.ส.พ. วิทยุ โทรศัพท์ ตลอดจนการใช้โสตอุปกรณ์ช่วยด้วย

ข. เลือกวิธีส่งเสริมโดยดูกลุ่มเป้าหมาย เช่น

๑. แม่บ้านที่มีลูกมาก งานยุ่งย่อมจะไม่มีเวลาไปนั่งประชุม ดังนั้นจึงควรใช้จดหมายเวียน เอกสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์ต่าง ๆ
๒. ชนกลุ่มน้อย เช่นชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ตลอดจนชาวไทยมุสลิม ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างออกไปอาจต้องใช้ภาษาและผู้นำของเขาเอง

๓. เกษตรกรที่มีการศึกษาดำรงอาชีพและอยู่ในที่ทุรกันดาร ควรใช้วิธีการไปเยี่ยมเยียน การให้ดูผลสาธิต และการใช้เอกสารสิ่งพิมพ์ที่ง่าย ๆ

๔. วิทยุ โทรทัศน์ น.ส.พ.และการจัดนิทรรศการ เหมาะสำหรับเกษตรกรที่ทำงานอดิเรก และผู้ที่อยู่ใกล้ๆ หรือผู้ที่อยู่ในเมือง

๕. คนที่มีการศึกษาดี และรักก้าวหน้า ควรใช้วิธีการประชุมอภิปราย การสาธิตวิธีทำและเอกสารต่าง ๆ

ค. เลือกวิธีส่งเสริมโดยดูเนื้อหาของเรื่องที่จะส่งเสริม เช่น

๑. ถ้าวิธีใหม่ที่กำลังส่งเสริมนั้นเป็นวิธีที่ง่ายหรือคล้ายๆ กับของเก่า ควรใช้น.ส.พ. วิทยุ จดหมายเวียนก็ได้ แต่ถ้าเรื่องนั้นยากซับซ้อน ควรใช้การติดต่อเป็นรายบุคคลหรือเอกสารสิ่งพิมพ์

๒. ถ้าเรื่องนั้นเป็นของใหม่ และเพิ่งเริ่มทำการส่งเสริมเป็นครั้งแรก ควรแนะนำส่งเสริมโดยใช้การสาธิตวิธีการเยี่ยมเยียนที่บ้านเกษตรกร และการให้ดูผลสาธิต

๓. ถ้าเนื้อเรื่องนั้นต้องการให้เกิดทักษะในตัวผู้ชม ก็ควรใช้การสาธิตวิธี และการแสดงทางโทรทัศน์

ง. เลือกวิธีส่งเสริมโดยดูวิธีการสอน

๑. การที่นักส่งเสริมไปเยี่ยมบ้านของเกษตรกร จะสร้างความสัมพันธ์อย่างดีเยี่ยมทำให้ เจ้าหน้าที่รู้ปัญหาของเกษตรกร

๒. เมื่อเกษตรกรไปเยี่ยมเจ้าหน้าที่ จะประหยัดเงินของทางราชการ แต่เรื่องนี้ต้องกระตุ้นให้เขาปฏิบัติ เพราะปกติเกษตรกรจะไม่ค่อยไปหาเจ้าหน้าที่

๓. การติดต่อทางโทรศัพท์ สะดวกดีให้ประโยชน์เหมือนการเยี่ยมเยียน แต่ทว่าใช้กันน้อย เพราะเกษตรกรไม่มีโทรศัพท์

๔. การติดต่อทางจดหมายอาจใช้ได้ ถ้าผู้รับผู้ส่งเป็นคนขยันเขียน

๕. การสาธิตวิธี มีประโยชน์ที่สุดในการสอนทักษะภาคปฏิบัติ

๖. การสาธิตผลลัพธ์ มีประโยชน์ในการอวดผลสำเร็จให้เกษตรกรเชื่อถือ แต่ทว่าลงทุนแพงมาก

๗. การประชุมต่างๆ ช่วยในการกระจายข่าวโดยการบรรยายและอภิปราย สมาชิกได้ เรียนพร้อมๆ กัน และลดต้นทุนของการไปเยี่ยมเป็นรายตัว

๘. โสตอุปกรณ์ ช่วยในการจำ เสริมสร้างความเข้าใจ ดึงดูดผู้ฟัง และทำให้การเสนอเรื่องเป็นขั้นตอนดี

๙. เอกสารสิ่งพิมพ์ ป้ายประกาศต่างๆ ช่วยแสดงตัวเลขข้อมูลต่างๆ เพื่อการอ้างอิง เหมาะที่จะใช้เสริมพวงภาพยนตร์ สไลด์ วิทยุและโทรทัศน์

๑๐. บทความในหนังสือพิมพ์ดีเพราะถึงชนกลุ่มใหญ่ ลงทุนไม่แพง

๑๑. จดหมายเวียน ช่วยในการส่งข่าวเฉพาะเรื่องไปยังเกษตรกรเฉพาะคน

๑๒. วิทยุ เป็นวิธีส่งเสริมที่รวดเร็วที่สุด ใช้เพื่อการประกาศข่าวสารสำหรับชนหมู่มาก และใช้ในการออกคำสั่งคำเตือน ข่าวโรคระบาด อุทกภัยวาตภัยต่าง ๆ

๑๓. โทรทัศน์ ทำให้ผู้ชมได้เห็นไอ้ฟงสิ่งของที่จะแสดง เหมาะสมกับชาวเมือง แต่อาจไม่ถึงคนในชนบทไกล ๆ

๑๔. งานนิทรรศการและงานออกร้าน ช่วยในการเผยแพร่โฆษณา มากกว่าที่จะสอนวิทยาการแผนใหม่แก่ผู้ชม

ประสิทธิภาพของวิธีต่าง ๆ

จากผลของการศึกษาเรื่องประสิทธิภาพของวิธีการส่งเสริมต่างๆ เหล่านี้ในสหรัฐอเมริกา พบว่าการส่งเสริมแบบรายบุคคลจะทำให้เกษตรกรปฏิบัติตาม ๒๕% การส่งเสริมแบบกลุ่มเกษตรกรจะปฏิบัติตาม ๓๓% แต่เกษตรกรเพียง ๒๓% จะปฏิบัติตามคำแนะนำจากสื่อมวลชน อย่างไรก็ตามเกษตรกร ๑๙% จะปฏิบัติตามเพื่อนบ้านข้างเคียง เมื่อพูดถึงวิธีต่าง ๆ โดยเฉพาะแล้ว จะพบว่า การสาธิตวิธีทำ (Method Demon station) เป็นวิธีที่ดีที่สุด ส่วนการใช้โทรศัพท์เป็นวิธีที่ไม่ดีเลย ดังตารางต่อไปนี้

วิธีการส่งเสริม	% เกษตรกรปฏิบัติตาม
๑. การสาธิตวิธี	๑๘.๒
๒. การประชุมต่างๆ	๑๔.๖
๓. เจ้าหน้าที่ไปเยี่ยมเกษตรกร	๑๐.๘
๔. บทความ สารคดีใน น.ส.พ.	๙.๗
๕. ป้ายประกาศ แจ้างความ	๘.๕
๖. เกษตรกรไปเยี่ยมเจ้าหน้าที่	๖.๕
๗. การสาธิตผล	๖.๑
๘. จัดหมายเวียน	๓.๐
๙. วิทยุ	๑.๒
๑๐. การโต้ตอบทางจดหมาย	๑.๑
๑๑. การจัดนิทรรศการและปิดโปสเตอร์ต่างๆ	๐.๙
๑๒. การติดต่อทางโทรศัพท์	๐.๓
๑๓. ผลทางอ้อม (คือเกษตรกรสนทนาและเลียนแบบกัน)	๑๙.๐
	รวม ๑๐๐.๐%

การเริ่มต้นโครงการส่งเสริมการเกษตร งานส่งเสริมต้องเริ่มต้นจากปัญหา และความต้องการของเกษตรกรตั้งนั้นในการส่งเสริมในเรื่องใด ๆ ควรพิจารณาหลักการดังนี้

๑. ระบุปัญหาต่างๆ ให้หมดแล้วจัดอันดับหาตัวปัญหาที่สำคัญที่สุด ควรเริ่มจากปัญหาที่ง่ายก่อน
๒. เลือกสถานที่ดำเนินการ เพื่อจะอวดผลงานของการแก้ปัญหาเหล่านั้น
๓. วางแผนแก้ปัญหา นั้น ๆ
 - ติดต่อผู้นำในท้องถิ่น
 - ช่วยชาวบ้านให้เขาช่วยตัวเอง แนะนำตามหลักวิชาการ
 - ไม่มีการบังคับ ดำเนินตามหลักประชาธิปไตย
 - ทำแผนปฏิบัติงาน และเริ่มแก้ปัญหา
๔. ทำรายงานและประเมินผล หาข้อบกพร่องเพื่อการปรับปรุงโครงการต่อไป

การยอมรับวิทยาการแผนใหม่โดยเกษตรกร

กระบวนการหรือวิธีการยอมรับวิทยาการแผนใหม่โดยเกษตรกรเป็นเป้าหมายอันสุดท้าย ที่นักส่งเสริมการเกษตรต้องการจะเห็นการยอมรับวิทยาการแผนใหม่ของเกษตรกรมีอยู่ ๕ ขั้นคือ

๑. ขั้นเรียนรู้ถึงวิทยาการใหม่ (Awareness) ในระยะนี้นักส่งเสริมควรใช้สื่อมวลชนให้มาก ตลอดจนเพื่อนบ้านข้างเคียง เจ้าหน้าที่และคนเดินตลาด เพื่อกระตุ้นให้ตื่นตัวและรู้จักกับของใหม่ ๆ

๒. ขั้นเกิดความสนใจ (interest) ในระยะนี้เกษตรกรจะมีความสนใจในวิทยาการแล้ว และพยายามจะหาข่าวเพิ่มเติม ดังนั้นนักส่งเสริมควรใช้สื่อสารแบบมวลชนให้เพื่อน เจ้าหน้าที่ และคนเดินตลาดไปกระตุ้นให้เกิดความสนใจยิ่งขึ้น

๓. ขั้นไตร่ตรองและประเมินผล (Evaluation) ในระยะนี้เกษตรกรจะซังใจไตร่ตรองดูว่าวิทยาการใหม่ ๆ นี้จะดีหรือเลวอย่างไร ในช่วงนี้นักส่งเสริมควรใช้เพื่อนบ้าน และเจ้าหน้าที่ตลอดจนคนเดินตลาดไปติดต่อกระตุ้นให้เกษตรกรเห็นชอบในวิทยาการใหม่ ๆ

๔. ขั้นทดลอง (Trial) ในระยะนี้เกษตรกรจะทดลองทำดูเพียงเล็กน้อย หากเพื่อนฝูงว่าดีก็จะทำตามมากขึ้น ดังนั้นเราควรส่งเพื่อนของเขา หรือเจ้าหน้าที่ ตลอดจนคนเดินตลาดไปสนับสนุน เพื่อกระตุ้นให้เขายอมรับของใหม่ ๆ

๕. ชั้นยอมรับปฏิบัติตาม (Adoption) เป็นระยะที่เกษตรกรมั่นใจแล้วว่า วิทยาการแผนใหม่ที่ดีแน่ เขาก็จะยอมรับและปฏิบัติตาม เพื่อนและนักส่งเสริมตลอดจนสื่อมวลชน และคนเดินตลาดก็ยังคงมีความสำคัญมากที่จะกระตุ้นให้เขาปฏิบัติตามคำแนะนำใหม่ ๆ นี้

ตามปรกติในกระบวนการยอมรับวิทยาการแผนใหม่นี้จะมีเกษตรกรอยู่ ๖ กลุ่มด้วยกันคือ

- ก. พวกหัวใจสู้ ซึ่งจะยอมรับและปฏิบัติทันที มีอยู่ ๒.๕%
- ข. พวกขอดูท่าที ซึ่งริรอจะยอมรับแต่ไม่กล้าเสี่ยง มีอยู่ ๑๓.๕%
- ค. พวกเบิ่งตาลังเล เชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่ง ไม่มั่นใจ มีอยู่ ๓๔.๐%
- ง. พวกหันเหหัวดีอ ไม่แน่ใจ หัวดีอและเฉย ๆ มีอยู่ ๓๔.๐%
- จ. พวกงอมมือ จับเง่า ไม่ค่อยมีความรู้ เฉื่อยชา มีอยู่ ๑๓.๕%
- ฉ. พวกไม่เอาไหนเลย การศึกษาต่ำ ยากจนเฉื่อยชา มีอยู่ ๒.๕%

ดังนั้นในการส่งเสริมเกษตรกร นักส่งเสริมต้องพยายามค้นหาผู้นำการเปลี่ยนแปลง และพวกหัวใจสู้ให้พบ แล้วใช้บุคคลเหล่านี้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนนั้น ๆ

ปัจจัยที่ควบคุมการยอมรับวิทยาการแผนใหม่

ก. นักส่งเสริมจะทำให้เกษตรกรยอมรับวิทยาการแผนใหม่ได้เร็วถ้านักส่งเสริมมีลักษณะดังนี้

- มีความรู้จริง ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ
- มีความสามารถในการถ่ายทอด
- มีการวางตัวดี ท่าทาง และทัศนคติต่องานดี
- เลือกเครื่องมือสื่อสารดี

ข. เกษตรกรจะยอมรับวิทยาการแผนใหม่ได้เร็วขึ้น ถ้าเกษตรกรมีลักษณะดังนี้

- มีอายุน้อย เป็นคนทันสมัย
- มีการศึกษาดี และมีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง
- มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่เกษตรอยู่เสมอ
- มีเนื้อที่ทำการเกษตรมาก
- มีความสามารถในการรับข่าวดี
- มีเพื่อนข้างเคียงซึ่งรักความก้าวหน้า

ค. เกษตรกรจะยอมรับวิทยาการแผนใหม่ได้เร็ว ถ้าวิทยาการนั้นมีลักษณะดังนี้

- ไม่ขัดต่อสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน
- เหมาะกับสังคมและความต้องการของเกษตรกร
- ปฏิบัติง่ายเป็นประจำวัน
- ให้ความพอใจและมีผลตอบแทนสูง

ง. เกษตรกรจะยอมรับวิทยาการแผนใหม่ได้เร็ว ถ้าวิธีการส่งเสริมมีลักษณะดังนี้

- เหมาะกับบุคคลและโอกาส
- เป็นการสาธิต และปฏิบัติ
- ใช้เทคนิคหลายอย่างประกอบกัน

จ. เกษตรกรจะยอมรับวิทยาการแผนใหม่ได้เร็ว ถ้าสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ สนับสนุนดีเช่น

- มีสถาบันการเงินพอเพียง เช่น ธกส. ธนาคารกรุงไทย ธนาคารกรุงเทพฯ
- มีสถาบันตลาดดี เช่น สหกรณ์ องค์กรตลาดฯ
- มีสถานีทดลอง ศูนย์วิจัย โรงเรียนและมหาวิทยาลัยอยู่ใกล้ ๆ

บทที่ ๒

เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT Analysis) ระบบส่งเสริมการเกษตรในประเทศไทย
: กรณีศึกษาพื้นที่ภาคกลาง

SWOT Analysis of Agricultural Extension System in Thailand: A Case Study of the
Central Region

พันธ์จิตต์ สีเหนียง
โชตนา ลิ้มสอน
เสาวลักษณ์ ฤทธิอนันต์ชัย
ชัยกร สีเหนียง

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT analysis) ของระบบส่งเสริมการเกษตรซึ่งดำเนินงานโดยกรมส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ภาคกลาง โดยใช้การสุ่มอย่างง่าย สุ่มนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรระดับพื้นที่ ใน ๓ จังหวัด จำนวน ๔๘ คน ใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลเพื่อ จำแนก จุดอ่อนจุดแข็ง ใช้การสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหาร ระดับต้น และนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรระดับปฏิบัติการ ๑๐ คน และการสนทนากลุ่ม (Focus group) ใช้ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT analysis) ผลการศึกษาพบว่า การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม และศักยภาพ (SWOT analysis) ของระบบส่งเสริมการเกษตรในปัจจุบันมีจุดแข็งและจุดอ่อนในมุมมองของ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร แบ่งเป็น ๕ ด้าน ดังนี้ ๑) โครงสร้างองค์กร ๒) บุคลากร ๓) นโยบาย ๔) ทรัพยากร และ ๕) อื่นๆ ขณะที่อุปสรรคและโอกาสในการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรสามารถสรุปได้ ๔ ด้าน คือ ๑) การเมือง ๒) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ๓) การแข่งขันทางการเกษตร และ ๔) การ เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ดังนั้นกลยุทธ์การพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรโดยใช้ TOWS matrix สามารถ กำหนดได้ ๖ กลยุทธ์ ดังนี้ ๑) การส่งเสริมแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตร ๒) การส่งเสริมโดยใช้ เทคโนโลยีเข้าช่วยการให้ข้อมูลข่าวสาร ๓) การสร้างนโยบายผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วม ๔) ใช้เทคโนโลยีและ ระบบฐานข้อมูลเพื่อลดการใช้ก ลิ้งคนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้อาสาสมัคร หรือหน่วยงานท้องถิ่นซึ่งมีข้อมูล พื้นฐาน ๕) ปรับและลดขั้นตอนการทำงานให้ทันสมัย รวดเร็ว และ ๖) ระบุตัวชี้วัดในการทำงานที่ชัดเจน เกี่ยวเนื่องกับเกษตรกร

บทนำ

ระบบส่งเสริมการเกษตรในประเทศไทย มีการดำเนินการตามระบบ T & V System มาตั้งแต่ ปี ๒๕๒๐ เป็นต้นมา ได้มีการนำแนวคิดของการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ทั้งการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วม ดำเนินการ และร่วมรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น มาประยุกต์ใช้ในระบบ รวมทั้งการนำศูนย์บริการและถ่ายทอด เทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล(ศบกด.) มาเป็นกลไกในการดำเนินงานในพื้นที่ การใช้อาสาสมัครเกษตรกรเป็น ผู้ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ในการส่งเสริมการเกษตร ซึ่งมีการพัฒนาและปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรมาเป็นลำดับ

โดยในปี ๒๕๕๑ ได้มีการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร ครั้งที่ ๔ และใช้มาจนถึงปัจจุบัน มีพื้นฐานของระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน (Training and Visiting System) และยังคงใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล(ศบกต.) เป็นกลไกในการดำเนินงานยึดหลักการมีส่วนร่วมของภาคชุมชน/เกษตรกรอย่างสอดคล้อง กับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นประกอบไปด้วย ๒ ระบบย่อยคือ ระบบปฏิบัติงานในพื้นที่ มีองค์ประกอบหลัก ในการทำงานในระดับอำเภอเน้นเรื่องกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ และในระดับตำบลเน้นการประสานเชื่อมโยงที่ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล(ศบกต.) และระบบสนับสนุนการปฏิบัติงาน(กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๓) อย่างไรก็ตามในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา การให้และจัดหาเงินอุดหนุนสำหรับการส่งเสริมการเกษตรภาครัฐถูกตั้งคำถามไปทั่วโลก (Swanson, ๒๐๐๙ อ้างถึงใน Glendenning and Babu, ๒๐๑๑) เนื่องจากความยากลำบากในการจัดบริการส่งเสริมการเกษตรภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็ขนาดและความซับซ้อนของการผลิตทางการเกษตร สภาพแวดล้อมของนโยบายที่กว้างขวาง ความเชื่อมโยงที่อ่อนแอระหว่างระบบส่งเสริมและการวิจัย ความยากลำบากในการส่งผลกระทบต่อเจตนา ความอ่อนแอที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นและการสนับสนุนทางการเมือง หน้าที่อื่นๆ ที่มีมากกว่าการถ่ายทอดความรู้ และความท้าทายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนทางการคลัง (Willett et al., ๒๐๐๑ อ้างถึงใน Glendenning and Babu, ๒๐๑๑) การปฏิรูปเพื่อแก้ไขปัญหาล่าช้าถือเป็นนวัตกรรมในการหลีกเลี่ยงวิธีการสั่งจากบนลงล่าง (Top-down methods) ของเงินงบประมาณและการให้บริการส่งเสริมการเกษตร ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT analysis) ของระบบส่งเสริมการเกษตรในประเทศไทย ซึ่งดำเนินงานโดยกรมส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ภาคกลาง ขอบเขตของการวิจัยการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาระบบการส่งเสริมการเกษตรของรัฐดำเนินงานโดยกรมส่งเสริมการเกษตร ในเขตพื้นที่ภาคกลาง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายในระบบการผลิต และเป็นพื้นที่ในเขตชลประทานเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งตั้งแต่ในยุคแรกของการส่งเสริมการเกษตรมักจะมีมุ่งเน้นการพัฒนาในพื้นที่ดังกล่าว เพราะเป็นพื้นที่เข้าถึงการพัฒนาและมักจะได้รับการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบก่อน แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องระบบส่งเสริมการเกษตรในประเทศไทย มีการดำเนินการตามระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน (Training and Visiting System) มาตั้งแต่ปี ๒๕๒๐ เป็นต้นมา ได้มีการนำแนวคิดของการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ทั้งการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น มาประยุกต์ใช้ในระบบ รวมทั้งการนำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล(ศบกต.) มาเป็นกลไกในการดำเนินงานในพื้นที่ การใช้อาสาสมัครเกษตรกรเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ในการส่งเสริมการเกษตร ซึ่งมีการพัฒนาและปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรมาเป็นลำดับโดยในปี ๒๕๕๑ ได้มีการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร ครั้งที่ ๔ และใช้มาจนถึงปัจจุบัน มีพื้นฐานของระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน (Training and Visiting System) และยังคงใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล(ศบกต.) เป็นกลไกในการดำเนินงานยึดหลักการมีส่วนร่วมของภาคชุมชน/เกษตรกรอย่างสอดคล้องกับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ประกอบไปด้วย ๒ ระบบย่อย คือ ระบบปฏิบัติงานในพื้นที่มีองค์ประกอบหลัก ในการทำงานในระดับอำเภอ เน้นเรื่องกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ และในระดับตำบลเน้นการประสานเชื่อมโยงที่ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล(ศบกต.) และระบบสนับสนุนการปฏิบัติงาน(กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๓) อย่างไรก็ตาม Bimer et al. (๒๐๐๖) ได้กล่าวไว้ว่า ไม่มีรูปแบบที่เหมาะสมหรือดีที่สุดสำหรับการให้บริการตามความต้องการ จุดประสงค์ และเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจงในการส่งเสริมการเกษตร ทางเลือกที่ดีที่สุดของวิธีการส่งเสริมการเกษตรขึ้นอยู่กับ ๑) สภาพแวดล้อมทางนโยบาย ๒) ความสามารถของผู้ให้บริการที่มีศักยภาพ ๓) ประเภทของระบบการทำฟาร์มและการเข้าถึงตลาดของกลุ่มเป้าหมาย และ ๔) ธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งความสามารถในการให้ความร่วมมือ วิธีการส่งเสริมการเกษตรที่แตกต่างกันสามารถทำงานได้ดีในเรื่องนี้ที่แตกต่างกันนอกจากนี้ Bimer et al.(๒๐๐๖) ระบุว่า คุณลักษณะของงานส่งเสริมการเกษตรประกอบด้วย ๑) บทบาทในการกำกับดูแลงานส่งเสริมการเกษตรในด้านการเงิน และการจัดหาหนทางเลี้ยงชีพ

๒) ความสามารถและการจัดการในแง่ของความสามารถของคนทำงาน แรงจูงใจในการปฏิบัติภารกิจ แนวทางการจัดการองค์กร และวัฒนธรรมองค์กร และ ๓) เครื่องมือในการทำหน้าที่ส่งเสริม ทั้งในแง่ของจำนวนผู้รับบริการ เนื้อหาเฉพาะด้าน การใช้เทคโนโลยี เป็นต้น ขณะนี้ Hoffmann et al.(๒๐๐๐) กล่าวว่า องค์กรส่งเสริมการเกษตรในภาครัฐมีโครงสร้างการบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางด้านเทคนิค ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการบริหาร การควบคุม การศึกษาและงานให้คำปรึกษาโดยอยู่ในหน่วยงานทางเทคนิค ได้แก่ กฎหมายการเกษตร เศรษฐศาสตร์ฟาร์ม การผลิตและการตลาดพืช การผลิตสัตว์ หรือการจัดการบ้านเรือนและโภชนาการ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการทำงานส่งเสริมการเกษตรกว้างขวาง วสันต์ กุ้เกียรติกุล และคณะ (๒๕๔๕) ซึ่งใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) พบว่า องค์กรประกอบระบบส่งเสริมการเกษตร ประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติงานในพื้นที่ การควบคุมงาน และการประเมินระบบการทำงาน ซึ่งองค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตรจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ไม่แสดงความแตกต่างกันมากนัก ยังคงอยู่ในกรอบที่จำกัด นอกจากนี้วิวัฒนาการของระบบการส่งเสริมการเกษตรจากอดีตถึงปัจจุบัน ยังแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของระบบมีไม่มากนัก Ernest et al.(๒๐๑๐) ได้ศึกษาระบบการบูรณาการส่งเสริมการเกษตร จากหลากหลายองค์กรในบริบทของนโยบาย กระจายอำนาจในกานา พบว่า ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จขององค์กรส่งเสริมการเกษตรในระดับท้องถิ่น คือความสามารถในการประสานกิจกรรม และทำงานร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นผ่านเวทีต่างๆ นอกจากนี้ยังต้องสร้างความสัมพันธ์แบบที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ในการทำงานและความไว้วางใจจากองค์กรที่มีทรัพยากรที่สามารถแลกเปลี่ยนและแบ่งปันกันได้ ซึ่งความสัมพันธ์เหล่านี้สามารถเพิ่มความสามารถองค์กรส่งเสริมการเกษตรในการช่วยเหลือเกษตรกร วิธีการวิจัยการวิจัยนี้เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้กรอบการออกแบบและการวิเคราะห์บริการด้านการส่งเสริมการเกษตร (Framework for designing and analyzing agricultural advisory services) ของ Birner et al (๒๐๐๖) ในการศึกษาาระบบส่งเสริมการเกษตร ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ กรอบเงื่อนไข และลักษณะของระบบส่งเสริมการเกษตร ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร เฉพาะใน ๓ จังหวัดพื้นที่ภาคกลางที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายในระบบการผลิต และเป็นพื้นที่ในเขตชลประทานเป็นส่วนใหญ่ โดยตั้งแต่ในยุคแรกของการส่งเสริมการเกษตร นั้นมักจะมุ่งเน้นการพัฒนาในพื้นที่ดังกล่าว เพราะเป็นพื้นที่เข้าถึงการพัฒนาและมักจะได้รับการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบก่อน มีนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรระดับพื้นที่ ทั้งระดับปฏิบัติการและผู้บริหารระดับต้น จำนวน ๒๒๘ คน สุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple random sampling) สุ่มนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรระดับพื้นที่ จำนวน ๔๘ คน ใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลเพื่อจำแนกจุดอ่อนจุดแข็ง สุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารระดับต้น และนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรระดับปฏิบัติการ ๑๐ คน และการสนทนากลุ่ม (Focus group) ในประเด็นระบบการส่งเสริมการเกษตร โครงสร้างองค์กร นโยบายขององค์กร ทิศนคติต่อองค์กร รูปแบบ เนื้อหาและวิธีการส่งเสริมบทบาทหน้าที่ ขั้นตอนวิธีการปฏิบัติงาน ทิศทางการส่งเสริม ข้อจำกัด และ จุดแข็ง และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT analysis) และการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis) ศึกษาข้อมูล หลักการ เนื้อหา และวิธีการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตรในประเทศไทยและสากล ได้แก่ หนังสือวารสารและเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากนั้นตรวจสอบความเที่ยงตรงด้วยการใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation) ผลการวิจัยและอภิปรายการวิเคราะห์ SWOT เป็นการวิเคราะห์และประเมินจุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) ขององค์กรเพื่อนำไปใช้ในการวางแผนและกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญของการวิเคราะห์คือ ศักยภาพ (Potential) และความสามารถ (Capacity) ขององค์กรซึ่งสามารถนำผลที่ได้ไปกำหนดกลยุทธ์หรือแนวทางในอนาคต ซึ่งการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT analysis) ของข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่าง สามารถอธิบายโดยแบ่งเป็น ๕ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านโครงสร้างองค์กร

- จุดแข็ง มีการวางโครงสร้างหน่วยงานในทุกระดับตั้งแต่ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และท้องถิ่น จนถึงตำบล โดยมีการแบ่งหน้าที่เป็นลำดับขั้นตอน มีสำนักงานเกษตรอำเภอในทุกอำเภอซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีบุคลากรในระดับพื้นที่ และศูนย์บริการฯ แผนตำบลฯ เป็นโครงสร้างที่สามารถพัฒนาไปสู่การมีส่วนร่วมและให้บริการระดับพื้นที่

- จุดอ่อน นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในระดับปฏิบัติการรู้สึกว่าคุณบริหารไม่เห็นความสำคัญของผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ เน้นแต่งานแต่ไม่ดูแลบุคลากร โดยบุคลากรในระดับพื้นที่มักไม่มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อทิศทางขององค์กรเป็นการบริหารจากบนลงล่าง (Top-down approach) เจ้าหน้าที่ในกรมหรือในหน่วยงานระดับที่ไม่ใช่ท้องถิ่นมีมาก ตำแหน่งต่างๆ จะอยู่ในกรมมากกว่าจะกระจายออกมา เปลี่ยนผู้บังคับบัญชาบ่อยเกินไป การวางตัวบุคลากรในการทำงานไม่เหมาะสมกับงาน ด้านการทำงานที่เป็นขั้นตอนมากเกินไปและไม่สามารถทำข้ามขั้นตอนได้เพราะมีระเบียบที่ล้าสมัยเมื่อเปรียบเทียบกับหน่วยงานอื่น ทำให้การทำงานล่าช้า เปิดโอกาสให้บุคลากรในระดับพื้นที่มีความก้าวหน้าทางวิชาการน้อย ขาดความชัดเจนของทิศทางองค์กรและความต่อเนื่องของงาน

๒. ด้านบุคลากร

- จุดแข็ง มีบุคลากรในทุกระดับ โดยเฉพาะมีบุคลากรในระดับตำบลซึ่งใกล้ชิดเกษตรกรมากที่สุด เจ้าหน้าที่รุ่นใหม่มีคุณภาพและความสามารถมาก ในขณะที่รุ่นเก่ามีความรู้และประสบการณ์ ซึ่งน่าจะปฏิบัติหน้าที่กับเกษตรกรได้ดี มีคณะกรรมการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกด.) ที่มาจากคนในพื้นที่

- จุดอ่อน เจ้าหน้าที่บรรจุใหม่ยังขาดความรู้และประสบการณ์ในการส่งเสริมการเกษตร ขณะที่เจ้าหน้าที่อาวุโสไม่สามารถใช้เทคโนโลยีในปัจจุบันได้ เจ้าหน้าที่ระดับตำบลน้อยไม่เพียงพอต่อภาระงานที่ได้รับมอบหมาย ไม่สามารถทำงานถ่ายทอดความรู้ได้เต็มที่ ส่วนใหญ่จะได้รับมอบหมายงานเกี่ยวข้องกับนโยบายเร่งด่วน เจ้าหน้าที่ทำงานไม่เต็มประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพต่ำ และมีภาคร่วมในการทำงานน้อย

๓. ด้านนโยบาย

- จุดแข็ง มีการปรับตัวของนโยบายสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล และมีนโยบาย เช่น Smart farmer ซึ่งเป็นนโยบายที่เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

- จุดอ่อน นโยบายไม่ชัดเจนเปลี่ยนแปลงบ่อย ไม่ต่อเนื่อง นโยบายของรัฐทำให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีภาระความรับผิดชอบมากเกินไปเช่น นโยบายที่เกี่ยวกับข้าว หรือการสำรวจภัยธรรมชาติ เป็นต้น ทำให้ไม่มีเวลาทำงานตามบทบาทหน้าที่ นโยบายส่วนใหญ่มาจากข้างบนทำให้ไม่ตรงกับความต้องการของเกษตรกร ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง นอกจากนี้ นโยบายจำนวนมากไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติงานในหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ ไม่สอดคล้องกับงบประมาณที่ได้รับ โดยรับนโยบายรับภาระงานมาจากหน่วยงานอื่น

๔. ด้านทรัพยากร

- จุดแข็ง มีการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศรองรับระบบการทำงาน และมีการบูรณาการในการใช้

ทรัพยากรร่วมกันระหว่างภายในและหน่วยงานเครือข่าย

- จุดอ่อน งบประมาณน้อย งบประมาณค่าใช้จ่ายสาธารณูปโภคไม่เพียงพอ บางครั้งมีการโอนงบประมาณล่าช้า เทคโนโลยีที่ใช้ในหน่วยงานมีจำกัด และเก่ามาก ไม่ทันสมัยใช้ประโยชน์ได้น้อย วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือในการปฏิบัติงานขาดแคลน ต้องช่วยตนเองโดยการซื้อมาใช้เอง

๕. ด้านอื่นๆ

- จุดแข็ง เกษตรกรให้ความสำคัญกับการเกษตร ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ ส่วนเจ้าหน้าที่ก็ทำงานเป็นทีม ช่วยเหลือกัน
- จุดอ่อน ควรมีงานวิจัยและนํางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแต่ละพื้นที่มาใช้ในการพัฒนาหน่วยงานไม่ค่อยสนใจเรื่องขวัญและกำลังใจของผู้ปฏิบัติงาน และมีการเมืองแทรกแซงการทำงาน จุดอ่อนที่พบคล้ายกับที่เกิดขึ้นในประเทศอื่นๆ เช่น ในประเทศอิหร่าน ซึ่ง Pezeshki-Raad, Aghahi & Ukaga (๒๐๐๑) ได้ศึกษาปัญหาการส่งเสริมการเกษตรในอิหร่าน พบว่า ในภาพรวมขาดการฝึกอบรมเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร และขาดการเชื่อมโยงระหว่างการผลิตกับองค์กรอื่นๆ ขาดเทคโนโลยี และที่สำคัญที่สุดคือ ขาดการฝึกอบรมด้านเทคนิค นอกจากนี้กรอบการออกแบบและวิเคราะห์ระบบส่งเสริมการเกษตร ของ Birner et al. (๒๐๐๖) ซึ่งกล่าวว่า ไม่มีรูปแบบที่เหมาะสมหรือดีที่สุดสำหรับการให้บริการตามความต้องการจุดประสงค์ และเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจงในการส่งเสริมการเกษตร ทางเลือกที่ดีที่สุดของวิธีการส่งเสริมการเกษตรขึ้นอยู่กับ ๑) สภาพแวดล้อมทางนโยบาย ๒) ความสามารถของผู้ให้บริการที่มีศักยภาพ ๓) ประเภทของระบบการทำฟาร์มและการเข้าถึงตลาดของกลุ่มเป้าหมาย และ ๔) ธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งความสามารถในการให้ความร่วมมือ วิธีการส่งเสริมการเกษตรที่แตกต่างกันสามารถทำงานได้ดีในเงื่อนไขที่แตกต่างกัน ดังนั้นในแง่มุมมองของปัจจัยภายในองค์กร ด้านนโยบายและบุคลากร จึงเป็นประเด็นที่ควรพิจารณาอย่างยิ่ง เพราะการเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้แสดงความคิดเห็นและตัดสินใจร่วมกันในการดำเนินงานนั้น ก็จะช่วยให้อุบัติการณ์หรือผู้ปฏิบัติงานมีความรู้สึกของการรับผิดชอบในงานของตนเองมากขึ้น (อิสรากรณ์ชูช่วง, ๒๕๕๕) นอกจากนี้ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกร หรือผู้รับบริการก็จำเป็นต้องมีการพัฒนาสอดคล้องกับ Agbamu(๒๐๐๐) ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบความเชื่อมโยงระหว่างการวิจัยและการส่งเสริมการเกษตรใน ๗ ประเทศ โดยประเทศไทยอยู่ในรูปแบบ E คือ ความต้องการและปัญหาของเกษตรกรถูกนักวิจัยกำหนด ไม่มีกลไกหรือความเชื่อมโยงปกติในระบบ เกษตรกรไม่มีส่วนร่วมทั้งการตัดสินใจ การประเมินในระดับฟาร์ม และส่วนร่วมอื่นๆ

ตารางที่ ๑ จุดแข็งและจุดอ่อนของระบบส่งเสริมการเกษตรในปัจจุบัน

จุดแข็ง (S)	จุดอ่อน (W)
๑. ด้านโครงสร้างองค์กร - การวางโครงสร้างหน่วยงาน - การแบ่งหน้าที่เป็นลำดับขั้นตอน - สำนักงานเกษตรอำเภออยู่ในระดับพื้นที่ - ศูนย์บริการฯ แผนตำบลฯ สร้างการมีส่วนร่วมและให้บริการระดับพื้นที่	๑. ด้านโครงสร้างองค์กร - ผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ - การบริหารงานในองค์กรส่วนใหญ่จากบนลงล่างขาดการมีส่วนร่วมในระดับพื้นที่ - เปลี่ยนผู้บังคับบัญชาบ่อย - มีการวางตัวบุคคลไม่เหมาะสมกับงาน - ขั้นตอนมากเกินไป - เปิดโอกาสให้ระดับพื้นที่ที่มีความก้าวหน้าทางวิชาการน้อย - ขาดความชัดเจนของทิศทางองค์กร
๒. ด้านบุคลากร - มีบุคลากรในระดับตำบล - เจ้าหน้าที่ที่มีความสามารถที่จะทำงานในหน้าที่ได้ดี - มีคณะกรรมการศบคต. ที่มาจากคนในพื้นที่	๒. ด้านบุคลากร - เจ้าหน้าที่บรรจุใหม่ยังขาดความรู้และประสบการณ์ในการส่งเสริมการเกษตร - เจ้าหน้าที่อาวุโสไม่สามารถใช้เทคโนโลยีในปัจจุบันได้ - เจ้าหน้าที่ระดับตำบลน้อยไม่เพียงพอต่อภาระงาน - ทำงานไม่เต็มประสิทธิภาพประสิทธิภาพต่ำ - ยังมีภาคร่วมในการทำงานน้อย
๓. ด้านนโยบาย - มีการปรับตัวของนโยบาย - Smart farmer เท่าทันการเปลี่ยนแปลง	๓. ด้านนโยบาย - นโยบายไม่ชัดเจนเปลี่ยนแปลงบ่อยไม่ต่อเนื่อง - นโยบายของรัฐทำให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีความรับผิดชอบมากเกินไปและทำให้ไม่มีเวลาทำงานตามบทบาทหน้าที่ - ไม่ตรงกับความต้องการของเกษตรกรและไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง - นโยบายไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ - การกำหนดนโยบายไม่สอดคล้องกับงบประมาณ - รับภาระงานจากหน่วยงานอื่นเข้ามามาก
จุดแข็ง (S)	จุดอ่อน (W)
๔. ด้านทรัพยากร - การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ - การบูรณาการในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน	๔. ด้านทรัพยากร - งบประมาณน้อย - โอนงบประมาณล่าช้า - เทคโนโลยีมีจำกัดมากไม่ทันสมัย - วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือในการปฏิบัติงานขาดแคลน

จุดแข็ง (S)	จุดอ่อน (W)
๕. ด้านอื่นๆ - เกษตรกรให้ความสำคัญกับการเกษตร ให้ความร่วมมือ - การทำงานร่วมกันเป็นทีม	๕. ด้านอื่นๆ - ขาดงานวิจัยเฉพาะพื้นที่มาใช้ในการพัฒนา - ขาดขวัญและกำลังใจ - มีการเมืองแทรกแซงการทำงาน

ขณะที่อุปสรรคและโอกาสในการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรสามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. ด้านการเมือง

- โอกาส การตื่นตัวทางการเมืองในปัจจุบันส่งผลทำให้เกษตรกรจำนวนมากเกิดการตื่นตัวในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทางการเกษตรเพิ่มขึ้นเช่นกัน ดังนั้นน่าจะเป็นโอกาสของการนำเทคนิคการมีส่วนร่วมมาใช้ให้เห็นผลอย่างจริงจัง

- อุปสรรค ความผันผวนทางการเมืองในปัจจุบันก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางนโยบาย วิธีปฏิบัติ ตลอดจนแนวทางการพัฒนาการเกษตรที่ชัดเจน รวมทั้งความขัดแย้งที่เพิ่มขึ้นในพื้นที่

๒. ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

- โอกาส ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้นักส่งเสริมการเกษตรสามารถเข้าถึงเกษตรกรได้รวดเร็วและง่ายขึ้น เช่น โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ขณะเดียวกันเกษตรกรก็สามารถเข้าถึงข้อมูลได้รวดเร็วและสะดวกขึ้น

- อุปสรรค เทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วแต่องค์กรรัฐมีการปรับตัวช้าไม่เท่าทันเทคโนโลยี

ตารางที่ ๒ อุปสรรคและโอกาสของระบบส่งเสริมการเกษตรในปัจจุบัน

โอกาส (O)	อุปสรรค (T)
๑. การตื่นตัวทางการเมืองส่งผลทำให้เกษตรกรจำนวนมากเกิดการตื่นตัวในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทางการเกษตร	๑. ความผันผวนทางการเมืองในปัจจุบันก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางนโยบายและความขัดแย้งในพื้นที่
๒. ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้นักส่งเสริมสามารถเข้าถึงเกษตรกรได้รวดเร็วและง่ายขึ้น เช่นโทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ขณะเดียวกันเกษตรกรก็สามารถเข้าถึงข้อมูลได้รวดเร็ว และสะดวกขึ้น	๒. เทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว แต่องค์กรรัฐมีการปรับตัวช้าไม่เท่าทันเทคโนโลยี
๓. การแข่งขันทางการเกษตรรวมทั้งการเปิดการค้าเสรี ทำให้เกิดการปรับตัวของภาคเกษตรทุกภาคส่วนให้ความสนใจต่อความปลอดภัยสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแนวโน้มของการทำการเกษตรโลก	๓. การแข่งขันทางการเกษตรสูงต้องมีการปรับตัวทั้งนักวิชาการและเกษตรกรให้เท่าทัน การเปลี่ยนแปลงต้องลดต้นทุนการผลิตดังนั้นเทคนิคต่างๆจำเป็นต้องใช้แต่ยังขาดการวิจัยที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้จริง

โอกาส (O)	อุปสรรค (T)
๔. การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทำให้เกษตรกรต้องปรับตัวและเปลี่ยนแปลงไปสู่การสังเกตและทำฟาร์มแบบประณีตมากขึ้นและพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการฟาร์มมากขึ้น	๔. การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ก่อให้เกิดความเสียหายต่อการผลิตทำให้ยากต่อการส่งเสริมพัฒนาการเกษตร

๓. การแข่งขันทางการเกษตร

- โอกาส การแข่งขันทางการเกษตร รวมทั้งการเปิดการค้าเสรี ทำให้เกิดการปรับตัวของภาคเกษตรทุกภาคส่วนให้ความสนใจต่อความปลอดภัย สิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นแนวโน้มของการทำการเกษตรโลกซึ่งเป็นทิศทางที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการส่งเสริมการเกษตร

- อุปสรรค ในปัจจุบันมีการแข่งขันทางการเกษตรสูงไม่ว่าจะเป็นตลาดภายในหรือต่างประเทศ ดังนั้นทุกภาคส่วนตลอดห่วงโซ่อุปทานต้องมีการปรับตัวให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงรวมทั้งวิชาการและเกษตรกรต้องลดต้นทุนการผลิตขณะเดียวกันคุณภาพต้องดีขึ้น ดังนั้นเทคนิคต่างๆ จำเป็นต้องใช้แต่ในสภาพจริงยังคงขาดการวิจัยที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้จริง รวมทั้งการกระตุ้นให้เกิดการตระหนักรู้

๔. การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

- โอกาส เกษตรกรต้องปรับตัว และเปลี่ยนแปลงไปสู่การสังเกต และทำฟาร์มแบบประณีตมากขึ้นและพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการฟาร์มมากขึ้น

- อุปสรรค ก่อให้เกิดความเสียหายต่อการผลิต ทำให้ยากต่อการส่งเสริมพัฒนาการเกษตร

จากการวิเคราะห์ SWOT analysis ดังกล่าว สามารถสร้างกลยุทธ์การพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรโดยใช้ TOWS matrix สร้างกลยุทธ์ทางเลือกเป็นการกำหนดภารกิจและวัตถุประสงค์ขององค์กรให้มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ๖ กลยุทธ์ ดังนี้

๑) การส่งเสริมแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตร

๒) การส่งเสริมโดยใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยการให้ข้อมูลข่าวสาร

๓) การสร้างนโยบายซึ่งเป็นนโยบายผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วม

๔) ใช้เทคโนโลยีและระบบฐานข้อมูลเพื่อลดการใช้กำลังคนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้อาสาสมัครหรือหน่วยงานท้องถิ่นซึ่งมีข้อมูลพื้นฐาน

๕) ปรับและลดขั้นตอนการทำงานให้ทันสมัย รวดเร็ว

๖) ระบุตัวชี้วัดในการทำงานที่ชัดเจน เกี่ยวเนื่องกับเกษตรกร

ตารางที่ ๓ กลยุทธ์ทางเลือก (TOWS matrix) ของระบบส่งเสริมการเกษตร

SO	WO
- การส่งเสริมแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตรผ่านประสบการณ์การทำงานของนักส่งเสริมการเกษตรรุ่นเก่า - การส่งเสริมโดยใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยการให้ข้อมูลข่าวสารทางอินเทอร์เน็ต การใช้สังคมออนไลน์เพื่อการทำงานแบบกลุ่มกับเกษตรกรยุคใหม่	- ใช้เทคโนโลยีและระบบฐานข้อมูลเพื่อลดการใช้กำลังคนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้อาสาสมัครหรือหน่วยงานท้องถิ่นซึ่งมีข้อมูลพื้นฐานในการเก็บข้อมูล ขณะที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมมุ่งพัฒนาในแนวทางการมีส่วนร่วม - ปรับขั้นตอนการทำงานให้ทันสมัยรวดเร็วลดขั้นตอนให้น้อยที่สุด
ST	WT
- การสร้างนโยบายจากพื้นที่ผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนผ่านศบคต.	- ระบุตัวชี้วัดในการทำงานที่ชัดเจนเกี่ยวกับเกษตรกร พัฒนาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรตลอดเส้นทางการพัฒนา ตั้งแต่การร่วมคิดร่วมทำและร่วมประเมินตรวจสอบทั้งในแง่ภารกิจและบุคคล

สรุป

และเสนอแนะ

สรุปการวิเคราะห์ SWOT analysis จุดแข็งและจุดอ่อนของระบบส่งเสริมการเกษตรในปัจจุบันในมุมมอง

ของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร แบ่งเป็น ๕ ด้าน ดังนี้ ๑) โครงสร้างองค์กร ๒) บุคลากร ๓) นโยบาย ๔) ทรัพยากร และ ๕) อื่นๆ ขณะที่อุปสรรคและโอกาสในการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรสามารถสรุปได้ ๔ ด้าน ดังนี้ ๑) การเมือง ๒) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ๓) การแข่งขันทางการเกษตร และ ๔) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ดังนั้น กลยุทธ์การพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรโดยใช้ TOWS matrix สร้างกลยุทธ์ทางเลือกเป็นการกำหนดภารกิจและวัตถุประสงค์ขององค์กรให้มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนี้ ๑) การส่งเสริมแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตร ๒) การส่งเสริมโดยใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยการให้ข้อมูลข่าวสาร ๓) การสร้างนโยบายจากพื้นที่ซึ่งเป็นนโยบายจากเกษตรกร ผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วม ขับเคลื่อนผ่าน ศบคต. ๔) ใช้เทคโนโลยีและระบบฐานข้อมูลเพื่อลดการใช้กำลังคนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้อาสาสมัคร หรือหน่วยงานท้องถิ่นซึ่งมีข้อมูลพื้นฐาน ๕) ปรับ ลดขั้นตอนการทำงานให้ทันสมัย รวดเร็ว ๖) ระบุตัวชี้วัดในการทำงานที่ชัดเจน เกี่ยวกับเกษตรกร

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงหรือพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตร ตลอดจนการมองอนาคตของการส่งเสริมการเกษตร สามารถสรุปได้ดังนี้

๑) ด้านนโยบาย ควรมีทิศทางของนโยบายในการส่งเสริมการเกษตรที่ชัดเจน สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของบุคลากร ปฏิบัติได้จริง เหมาะสมกับพื้นที่แต่ละเขตและมีความต่อเนื่องมีเสถียรภาพ (Stability)

๒) ด้านโครงสร้างหน่วยงาน และการบริหารงาน ควรมีการกระจายอำนาจและพัฒนาตามสภาพความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ท้องถิ่น โดยผ่านการมีส่วนร่วม และมีการพัฒนาระบบการทำงานโดยใช้เทคโนโลยีต่างๆ มากขึ้น

๓) ด้านการพัฒนาบุคลากร ควรมีการอบรมพัฒนาให้ความรู้แก่บุคลากรให้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก่อนการปฏิบัติงานเพื่อเตรียมความพร้อม การปรับปรุงความก้าวหน้าในตำแหน่งงาน มีการประเมินผลการปฏิบัติงานตามผลงานเพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำงานซึ่งสอดคล้องกับ ตะวัน สี่กระแสร (๒๕๕๖) ซึ่งระบุว่า ต้องให้ความสำคัญกับการจูงใจบุคลากรให้ทุ่มเทร่างกายและแรงใจเพื่อการทำงาน โดยสามารถสร้างแรงจูงใจในการทำงานด้วยวิธีการต่างๆ อาทิ การแสดงความขอบคุณ การเผยแพร่ผลงาน และการยกย่องให้รางวัล

๔) ด้านระบบการส่งเสริมการเกษตร รูปแบบการส่งเสริมการเกษตรที่น่าจะเกิดขึ้นในอนาคต คือ การส่งเสริมที่ควรจะต้องเข้าถึงเกษตรกรให้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) เข้ามาช่วยเป็นสื่อถึงเกษตรกรเนื่องจากการพัฒนาของเกษตรกรที่มีมากขึ้น การส่งเสริมตามระบบ T&V เหมือนในอดีตเพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาเกษตรกรได้ตรงจุดเข้าถึงเกษตรกรได้ดี หรือการเปิดโอกาสกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแก้ปัญหาร่วมกันของเกษตรกร

บทที่ ๓

เครื่องมือ & วิธีการ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาผลการขับเคลื่อนงานส่งเสริมการเกษตร โดยใช้ระบบส่งเสริมการเกษตร (T&V System) ปีงบประมาณ ๒๕๖๐ ของสำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๓ จังหวัดระยอง

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

๑. ทีมงานกลุ่มยุทธศาสตร์และสารสนเทศ สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๓ จังหวัดระยอง นำโดยนางอุบล มากอง ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และสารสนเทศ นายชาติรี บุญนาค ที่ปรึกษางานวิจัย
๒. นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรจากสำนักงานเกษตรจังหวัดในภาคตะวันออก

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ใช้การสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย ดังนี้

ส่งแบบจัดเก็บข้อมูลไปยังสำนักงานเกษตรจังหวัด โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มส่งเสริมและพัฒนาการผลิต กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร กลุ่มยุทธศาสตร์และสารสนเทศ และกลุ่มงานอารักขาพืช กลุ่มละ ๑ คน และสำนักงานเกษตรอำเภอ จังหวัดละ ๑๐ คน จำนวน ๕ จังหวัด ได้แก่ สระแก้ว ปราจีนบุรี ชลบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา และสำนักงานเกษตรอำเภอภายใต้สังกัด จำนวนทั้งสิ้น ๗๖ คน

ระยะเวลาในการศึกษาวิจัย ๕ เดือน (เมษายน - สิงหาคม ๒๕๖๐)

ขั้นตอนการศึกษาวิจัย การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาผลการขับเคลื่อนงานส่งเสริมการเกษตร โดยใช้ระบบส่งเสริมการเกษตร (T&V System) ปีงบประมาณ ๒๕๖๐ ของสำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๓ จังหวัดระยอง โดยส่งแบบจัดเก็บข้อมูลไปยังสำนักงานเกษตรจังหวัด โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มส่งเสริมและพัฒนาการผลิต กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร กลุ่มยุทธศาสตร์และสารสนเทศ และกลุ่มงานอารักขาพืช กลุ่มละ ๑ คน และสำนักงานเกษตรอำเภอ จังหวัดละ ๑๐ คน จำนวน ๕ จังหวัด ได้แก่ สระแก้ว ปราจีนบุรี ชลบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา และสำนักงานเกษตรอำเภอภายใต้สังกัด จำนวนทั้งสิ้น ๗๖ คน

ขั้นตอนที่ ๑ ให้ความรู้ระบบส่งเสริมการเกษตร(T&V System)

ขั้นตอนที่ ๒ ออกแบบเครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล

ขั้นตอนที่ ๓ ดำเนินการเก็บข้อมูล

ขั้นตอนที่ ๔ รวบรวมข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่อประเมินและสรุปผล

บทที่ ๔

ผลการดำเนินงานศึกษาวิจัย

ส่งแบบสอบถามโดยสุ่มตัวอย่างนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร จากสำนักงานเกษตรจังหวัด และสำนักเกษตรอำเภอ ใน ๕ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวนทั้งสิ้น ๗๖ คน เก็บข้อมูลใน ๓ ส่วน คือ ๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้กรอกแบบสอบถาม ๒) ความพึงพอใจต่อระบบส่งเสริมการเกษตร แบ่งระดับออก เป็น ๕ เกณฑ์ มากที่สุด= ๕, มาก = ๔, ปานกลาง = ๓, น้อย = ๒, และ น้อยที่สุด = ๑ และ ๓) ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร

๑. ข้อมูลทั่วไป กลุ่มของผู้กรอกแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิง ร้อยละ ๕๑.๓๒ และเพศชาย ร้อยละ ๔๘.๖๘ มีอายุราชการ ๒๐ ปีขึ้นไป ร้อยละ ๔๘.๖๙ รองลงมาได้มีอายุราชการต่ำกว่า ๕ ปี ร้อยละ ๓๒.๘๙ และ ๑๐-๒๐ ปี ร้อยละ ๑๓.๑๖ กลุ่มตัวอย่างรับราชการอยู่ในระดับชำนาญการ/ชำนาญงาน ร้อยละ ๓๙.๔๗ ปฏิบัติการ ร้อยละ ๓๕.๖๓ และ ชำนาญการพิเศษร้อยละ ๒๔.๙๐ ตามลำดับ

ค่าคะแนนแปลผล

มากที่สุด	๔.๒๑-๕.๐๐
มาก	๓.๔๑-๔.๒๐
ปานกลาง	๒.๖๑-๓.๔๐
น้อย	๑.๘๑-๒.๖๐
น้อยที่สุด	๑.๐๐-๑.๘๐

๒. ความพึงพอใจต่อระบบส่งเสริมการเกษตร

ความพึงพอใจในการใช้ระบบส่งเสริมการเกษตร T&V system ในการขับเคลื่อนงานส่งเสริมการเกษตร ปีงบประมาณ ๒๕๖๐ แบ่งออกเป็น ๕ ส่วน ได้แก่ ๑) การถ่ายทอดความรู้ (Training) ๒) การเยี่ยมเยียน (Visiting) ๓) การสนับสนุน (Supporting) ๔) การนิเทศงาน (Supervision) และ ๕) การจัดการข้อมูล (Data Management)

การถ่ายทอดความรู้ (Training) ★★★★★ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรกลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจการถ่ายทอดความรู้ (Training) อยู่ในระดับมาก (๓.๔๘) ทั้ง ๓ ด้าน (การพัฒนาสมรรถนะ ๓.๕๗, พัฒนาด้านวิชาการ ๓.๔๕, และด้านแผนงานโครงการ ๓.๔๓)

การเยี่ยมเยียน (Visiting) ★★★★★ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรกลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจการเยี่ยมเยียน (Visiting) อยู่ในระดับมาก (๓.๕๙) โดยพอใจขั้นตอนการเตรียมการก่อนเยี่ยมเยียน (๓.๖๑) และสรุปผลการเยี่ยมเยียน ในระดับมาก (๓.๘๙) และขั้นตอนการเยี่ยมเยียน ในระดับปานกลาง (๓.๒๘)

การสนับสนุน (Supporting) ★★★★★ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรกลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจการสนับสนุน (Supporting) อยู่ในระดับมาก (๓.๕๗) โดยพอใจการสนับสนุนด้านโครงสร้าง อุปกรณ์ และการสร้างขวัญกำลังใจ (๓.๖๔) และด้านวิชาการ ในระดับมาก (๓.๕๐)

การนิเทศงาน (Supervision) ★★★★★ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรกลุ่มตัวอย่าง มีความพึงพอใจ การนิเทศงาน (Supervision) อยู่ในระดับมาก (๓.๕๘) โดยพอใจการนิเทศงานระดับจังหวัด (๓.๖๗) และส่วนกลาง/เขต ในระดับมาก (๓.๔๙)

การจัดการข้อมูล (Data Management) ★★★★★ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรกลุ่มตัวอย่าง มีความพึงพอใจการจัดการข้อมูล ในระดับปานกลาง(๓.๓๔) โดยพึงพอใจการจัดการข้อมูลด้าน

การจัดการข้อมูลสารสนเทศ ในระดับมาก(๓.๔๓) และการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ในระดับปานกลาง (๓.๒๕)

ความพึงพอใจในการใช้ระบบส่งเสริมการเกษตร (T&V system) ในการขับเคลื่อนงานส่งเสริมการเกษตรของ ปีงบประมาณ ๒๕๖๐ จากกลุ่มตัวอย่างจากนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรจากสำนักงานเกษตรจังหวัด และสำนักเกษตรอำเภอ ใน ๕ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวนทั้งสิ้น ๗๖ คน อยู่ในระดับมาก (๓.๕๑)

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

สิ่งที่ท่านพึงพอใจมากที่สุดในการใช้ระบบส่งเสริมการเกษตร (T&V system) ขับเคลื่อนงาน

- ☆ มีแผนการเข้าปฏิบัติงานในพื้นที่อย่างชัดเจน
- ☆ มีการทำงานที่เป็นระบบ มีรูปแบบในการดำเนินงานในทิศทางเดียวกัน ตั้งแต่ระดับกรม –

ตำบล

- ☆ มีการบูรณาการร่วมกันของทุกหน่วยงาน
- ☆ เจ้าหน้าที่ได้ใกล้ชิดเกษตรกร สามารถรับฟังปัญหาและแก้ไขได้อย่างทันท่วงที
- ☆ มีการกำหนดเป้าหมายในการทำงานที่ชัดเจน
- ☆ มีการถ่ายทอดความรู้ผ่านช่องทางต่างๆของระบบส่งเสริมการเกษตร
- ☆ ได้พบปะ แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานเดียวกัน เจ้าหน้าที่ต่าง

หน่วยงาน และระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่

- ☆ ทำให้เกิดสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเจ้าหน้าที่ทั้งในและนอกหน่วยงาน และเกษตรกรกับ

เจ้าหน้าที่

- ☆ ทำให้เกิดทีมงานในเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของระบบส่งเสริมการเกษตร

- ✱ การทำงานเป็นทีม และการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่ทุกระดับ และการมีส่วนร่วมของ

เกษตรกร

- ✱ สมรรถนะ องค์ความรู้ และความมุ่งมั่นของเจ้าหน้าที่ทุกระดับ

- ✱ การเยี่ยมเยียนเกษตรกรอย่างสม่ำเสมอ

✱ นโยบายและการให้ความสำคัญของระบบส่งเสริมการเกษตรของผู้บริหารกรมส่งเสริมการเกษตร และความต่อเนื่อง

✱ ระยะเวลาการดำเนินงาน องค์ความรู้ของเจ้าหน้าที่ มีระเบียบปฏิบัติ และเครื่องมืออุปกรณ์เครื่องใช้ที่พร้อมใช้งาน

✱ ความสัมพันธ์ของเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่ การรับฟังปัญหาและเข้าถึงเกษตรกร พร้อมทั้งจะแก้ปัญหาไปพร้อมกัน

- ✱ จำนวนเจ้าหน้าที่ที่สัมพันธ์กับปริมาณงานในพื้นที่

- ✱ ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

- ✱ มีระบบที่สามารถปฏิบัติได้จริง

- ✱ การชี้แนะ/คำแนะนำ การรับกรณีเหตุงานจากผู้ทรงคุณวุฒิช่วยสร้างขวัญกำลังใจให้แก่

เจ้าหน้าที่

 ข้อเสนอแนะ/แนวคิดในการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตร

- ✱ ทุกภาคส่วนต้องยึดระบบอย่างเคร่งครัด เพื่อให้พื้นที่สามารถปฏิบัติงานตามแผนได้

- ✱ งานส่งเสริมการเกษตรต้องมีความสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร ในช่วงเวลาที่เหมาะสม

เหมาะสม

- ✱ ต้นสังกัดสนับสนุนปัจจัยด้านต่างๆในการทำงานอย่างเพียงพอ

- ✱ มีการสร้างขวัญและกำลังใจเจ้าหน้าที่ในพื้นที่อย่างเป็นประจำ

✕ควรมีการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรอย่างต่อเนื่อง และปรับปรุงให้สอดคล้องตาม
ช่วงเวลา ในสถานการณ์นั้นๆ

✕มีการบูรณาการการทำงาน ตั้งแต่ระดับกระทรวง - พื้นที่

✕มีการสร้างทีมที่เข้มแข็งในพื้นที่

✕ระบบมีความยืดหยุ่น

✕ปริมาณงาน และช่วงเวลาแล้วเสร็จของงานในพื้นที่ มีความเหมาะสมเพื่อให้ได้งานที่มี

คุณภาพ

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการเกษตร. (๒๕๕๓).พัฒนาการงานส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย. สืบค้นจาก:
<http://www.research.doae.go.th/webphp/filepdf/kasedthai.pdf>
ตะวัน สือกระแสร. (๒๕๕๖). ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศ. วารสารวิชาการ
Veridian E-Journal,ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (เดือนกันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๖): ๑๒๔-๑๔๐. สืบค้นจาก:
<http://www.ejournal.su.ac.th/upload/๗๑๖.pdf> วสันต์ ภูเกียรติกุล และคณะ. (๒๕๕๕).
ระบบส่งเสริมการเกษตร จังหวัดยะลา.สำนักงานเกษตรจังหวัดยะลา. อีสราภรณ์ ชูช่วง. (๒๕๕๕).

ความพึงพอใจ

การใช้ระบบส่งเสริมการเกษตร(T&V system)

ในการขับเคลื่อนงานส่งเสริมการเกษตร

ปีงบประมาณ ๒๕๖๐

คำนำ

กรมส่งเสริมการเกษตร ได้ใช้ระบบการฝึกอบรมและการเยี่ยมเยียนเกษตรกร (Training and Visit System : T & V System) มาใช้เป็นระบบส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย มาตั้งแต่ปี ๒๕๒๐ เป็นต้นมา ซึ่งในระบบดังกล่าวได้เน้นการฝึกอบรมและการเยี่ยมเยียนเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง มีการเพิ่มอัตรากำลังวัสดุอุปกรณ์ สำนักงาน ฯลฯ ทั้งนี้ระบบส่งเสริมการเกษตรได้มีการปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินการตามสถานการณ์ มาโดยลำดับ จนถึงปัจจุบันซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ ข้อจำกัดของทรัพยากรและกำลังคน (เจ้าหน้าที่) ที่มีอยู่อย่างจำกัด ดังนั้น จึงได้มีการปรับปรุงและพัฒนาาระบบส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และข้อจำกัดของทรัพยากรที่มีอยู่ โดยยังคงยึดระบบการฝึกอบรมและการเยี่ยมเยียนเกษตรกร (T & V System) เป็นหลักในการดำเนินการ

สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๓ จังหวัดระยอง ได้เล็งเห็นความสำคัญของเครื่องมือที่จะเอื้อประโยชน์ในการทำงานในพื้นที่แก่นักส่งเสริมการเกษตร จึงได้ออกแบบสำรวจความพึงพอใจการใช้ระบบส่งเสริมการเกษตร (T&V system) ในการขับเคลื่อนงานส่งเสริมการเกษตร ภาคตะวันออก ปีงบประมาณ ๒๕๖๐ เพื่อทราบความต้องการของเจ้าหน้าที่ และนำมาเป็นฐานข้อมูลในการสนับสนุนการดำเนินงานในระดับต่างๆ รวมทั้งสะท้อนความต้องการในระดับที่สูงขึ้น

กลุ่มยุทธศาสตร์และสารสนเทศ
สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ ๓ จังหวัดระยอง
กันยายน ๒๕๖๐